

بررسی شخصیت‌پردازی در شاهنامه و تأثیر آن بر هویت ملی دانش‌آموزان با تأکید بر کتب فارسی متوسطه دوم

دیار رفاعی^۱

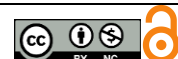
۱. گروه آموزش زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه فرهنگیان، صندوق پستی ۸۸۹-۱۴۶۶۵، تهران، ایران.

* ایمیل نویسنده مسئول: d.refaee@cfu.ac.ir

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی شخصیت‌پردازی در شاهنامه و تأثیر آن بر هویت ملی دانش‌آموزان در کتاب‌های فارسی متوسطه دوم انجام شد. این مطالعه از نوع توصیفی - تحلیلی و کیفی است و با استفاده از روش تحلیل محتوای کتاب‌های درسی و متون شاهنامه، ابعاد فردی، اخلاقی، اجتماعی و هویتی شخصیت‌ها مورد بررسی قرار گرفت. یافته‌ها نشان داد که شخصیت‌های شاهنامه، همچون رستم، سیاوش، کیخسرو و سهراب، دارای ویژگی‌های چندبعدی هستند و هر یک پیام‌های تربیتی و هویتی قابل توجهی برای دانش‌آموزان دارند. بازنمایی این شخصیت‌ها در کتاب‌های فارسی متوسطه دوم متفاوت است؛ پایه دهم بیشتر بر جنبه‌های حماسی و تراژیک تمرکز دارد، پایه یازدهم بر اخلاق و عبرت‌آموزی و پایه دوازدهم بر خردورزی، عدالت‌طلبی و تدبیر سیاسی. شاخص‌های هویت ملی مانند میهن‌دوستی، عدالت‌خواهی، ایثار و وفاداری در کتاب‌ها پررنگ بوده و تأثیر مثبتی بر دانش‌آموزان دارند، هرچند شاخص خردورزی و تحلیل مسائل اجتماعی کمتر مورد توجه قرار گرفته است. پژوهش نشان می‌دهد که شخصیت‌پردازی شاهنامه ظرفیت بالایی برای تقویت هویت ملی، تربیت اخلاقی و انگیزه فرهنگی نسل جوان دارد و تأکید می‌کند که ارائه تحلیل‌های عمیق‌تر و فعالیت‌های مکمل آموزشی می‌تواند اثرگذاری این متون را افزایش دهد.

کلیدواژگان: شاهنامه، شخصیت‌پردازی، هویت ملی، کتاب‌های فارسی متوسطه دوم، تربیت اخلاقی

شیوه استاندارد: دیار رفاعی. (۱۴۰۴). بررسی شخصیت‌پردازی در شاهنامه و تأثیر آن بر هویت ملی دانش‌آموزان با تأکید بر کتب فارسی متوسطه دوم. گنجینه زبان و ادبیات فارسی، ۳(۲)، ۱۵-۱.

© ۱۴۰۴ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است. انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی (CC BY-NC 4.0) صورت گرفته است.

تاریخ ارسال: ۲۲ اردیبهشت ۱۴۰۴

تاریخ بازنگری: ۲۲ مرداد ۱۴۰۴

تاریخ پذیرش: ۲۹ مرداد ۱۴۰۴

تاریخ چاپ: ۳۰ شهریور ۱۴۰۴

The Treasury of Persian Language and Literature

Examining Characterization in Shahnameh and Its Impact on the National Identity of High School Students with an Emphasis on Upper Secondary Persian Textbooks

Diyar Refaei^{1*}

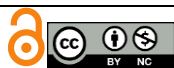
1. Department of Persian Language and Literature Education, Farhangian University, P.O. Box 14665-889, Tehran, Iran.

*Corresponding Author's Email: d.refaee@cfu.ac.ir

Abstract

The present study was conducted with the aim of examining characterization in the *Shahnameh* and its impact on the national identity of students in upper secondary Persian textbooks. This study is descriptive-analytical and qualitative in nature, and by using content analysis of textbooks and the texts of the *Shahnameh*, the individual, ethical, social, and identity-related dimensions of the characters were analyzed. The findings showed that the characters of the *Shahnameh*, such as Rostam, Siavash, Kay Khosrow, and Sohrab, possess multidimensional traits, and each carries significant educational and identity-related messages for students. The representation of these characters in upper secondary Persian textbooks varies: the tenth-grade textbook focuses more on epic and tragic aspects, the eleventh-grade textbook emphasizes ethics and moral lessons, and the twelfth-grade textbook highlights rationality, pursuit of justice, and political prudence. National identity indicators such as patriotism, justice-seeking, self-sacrifice, and loyalty are strongly present in the textbooks and have a positive impact on students, although the indicators of rationality and analysis of social issues receive less attention. The study concludes that the characterization in the *Shahnameh* has considerable potential to strengthen national identity, foster ethical education, and promote cultural motivation in the younger generation. It also emphasizes that providing deeper analyses and complementary educational activities can enhance the effectiveness of these texts.

Keywords: *Shahnameh, characterization, national identity, upper secondary Persian textbooks, ethical education*

How to cite: Refaei, D. (2025). Examining Characterization in Shahnameh and Its Impact on the National Identity of High School Students with an Emphasis on Upper Secondary Persian Textbooks. *The Treasury of Persian Language and Literature*, 3(2), 1-15.

© 2025 the authors. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

Submit Date: 12 May 2025

Revise Date: 13 August 2025

Accept Date: 20 August 2025

Publish Date: 21 September 2025

مقدمه

ادبیات فارسی به عنوان یکی از کهن ترین و غنی ترین ادبیات های جهان، همواره نقشی بنیادین در شکل گیری و تثبیت هویت فرهنگی و ملی ایرانیان ایفا کرده است (1). در میان آثار برجسته ی ادب فارسی، شاهنامه ی فردوسی جایگاهی بی بدیل دارد؛ اثری حماسی که نه تنها روایتگر اسطوره ها، پهلوانان و تاریخ ایران زمین است، بلکه بازتاب دهنده ی ارزش ها، باورها و آرمان های جامعه ایرانی نیز به شمار می آید. شاهنامه در طول قرون متمادی توانسته است روح ایرانیان را به رشته ای از پیوستگی های فرهنگی، زبانی و تاریخی گره زند و در برابر هجمه های گوناگون سیاسی و فرهنگی، عنصر پایداری و هویت بخشی را تقویت کند. یکی از مهم ترین جنبه های ادبی و هنری شاهنامه، شخصیت پردازی است (2). فردوسی با بهره گیری از توانایی های شاعرانه و نگاهی ژرف به انسان و جامعه، شخصیت هایی را آفریده است که در بُعد های مختلف انسانی، اخلاقی، پهلوانی و ملی قابل تأمل اند. از رستم و سهراب تا سیاوش و کیخسرو، هر یک از این چهره ها به نمادی از فضیلت ها، ارزش ها و حتی آسیب های انسانی بدل شده اند. این شخصیت ها به گونه ای شکل گرفته اند که مخاطب نه تنها با داستان ها، بلکه با منش و سرنوشت آنان همذات پنداری می کند و ارزش های نهفته در وجودشان را درونی می سازد (3). همین ویژگی است که شاهنامه را از یک متن صرفاً ادبی فراتر برده و آن را به منبعی هویت ساز برای نسل های گوناگون تبدیل کرده است. از سوی دیگر، در دنیای امروز که تحولات اجتماعی، فرهنگی و رسانه ای موجب دگرگونی الگوهای هویتی جوانان و نوجوانان شده است، توجه به منابع اصیل فرهنگی بیش از پیش ضرورت می یابد (4). نظام آموزشی و به ویژه کتاب های درسی ادبیات فارسی در مقطع متوسطه دوم، مهم ترین بستری هستند که می توانند با معرفی شخصیت ها و داستان های شاهنامه، نقش بسزایی در ارتقای هویت ملی دانش آموزان ایفا کنند. این کتاب ها نه تنها

وظیفه ی آموزش زبان و ادب فارسی را بر عهده دارند، بلکه بستری برای انتقال مفاهیم بنیادینی چون وطن دوستی، ایثار، عدالت خواهی، مقاومت در برابر ظلم و پاسداشت فرهنگ بومی به شمار می آیند (5).

شخصیت های شاهنامه، به ویژه پهلوانان، در مقام الگوهای فرهنگی و اخلاقی می توانند بر هویت ملی دانش آموزان اثرگذار باشند. رستم به عنوان نماد قدرت و شجاعت، سیاوش به عنوان نماد پاکی و وفاداری، و کیخسرو به عنوان نماد عدالت و خردورزی، تنها نمونه هایی از این شخصیت های آموزنده اند (6). بازتاب این ویژگی ها در کتاب های درسی، زمینه ای فراهم می آورد تا دانش آموزان نه تنها به غنای زبان و ادب فارسی آگاه شوند، بلکه در پرتو این آگاهی، هویت ملی و تعلق فرهنگی خود را نیز بازشناسند و تقویت کنند. از این منظر، بررسی چگونگی شخصیت پردازی در شاهنامه و تحلیل میزان توجه و بازتاب آن در کتاب های درسی متوسطه دوم، ضرورتی علمی و فرهنگی به شمار می آید. این بررسی می تواند نشان دهد که تا چه اندازه نظام آموزشی توانسته است از ظرفیت های شاهنامه در جهت تقویت هویت ملی بهره گیرد و چه فرصت ها یا کاستی هایی در این مسیر وجود دارد (7). در واقع، پژوهش حاضر در پی آن است که با نگاهی تحلیلی، پیوند میان شاهنامه، شخصیت پردازی های آن و تأثیر آن ها بر هویت ملی دانش آموزان را آشکار ساخته و به نقش آموزش رسمی در انتقال این میراث عظیم فرهنگی بپردازد.

مبانی نظری

شخصیت پردازی یکی از ارکان اصلی ادبیات داستانی و حماسی است که به ترسیم ابعاد فردی، روانی، اجتماعی و اخلاقی شخصیت ها می پردازد. در ادبیات کلاسیک فارسی، شخصیت ها اغلب در قالب اسطوره ها و قهرمانان حماسی بازنمایی شده اند و فردوسی در شاهنامه با نگاهی عمیق توانسته است پهلوانانی چندبعدی خلق کند (8). شخصیت هایی چون رستم، سهراب،

سیاوش و کیخسرو، نه تنها در پیشبرد روایت نقش آفرین‌اند، بلکه به مثابه حاملان ارزش‌های اخلاقی و فرهنگی شناخته می‌شوند. این چندلایگی شخصیت‌ها موجب می‌شود که مخاطب به‌ویژه نسل جوان، ارتباطی عاطفی و فکری با آنان برقرار کرده و آموزه‌های اخلاقی و اجتماعی را از خلال داستان‌ها بیاموزد (9).

شاهنامه به‌عنوان بزرگ‌ترین اثر حماسی زبان فارسی، فراتر از یک متن ادبی، منبعی هویت‌ساز برای جامعه ایرانی به شمار می‌آید (10). این اثر با روایت اسطوره‌ها، تاریخ و پهلوانان ایران‌زمین، مفاهیمی چون میهن‌دوستی، عدالت‌خواهی، مقاومت در برابر ستم و پاسداشت فرهنگ بومی را به نسل‌های مختلف منتقل کرده است. فردوسی با خلق شخصیت‌هایی که در عین برخورداری از توانایی‌های خارق‌العاده، ضعف‌ها و عواطف انسانی نیز دارند، الگویی ماندگار از هویت ایرانی ارائه کرده است. بدین ترتیب شاهنامه توانسته است در طول قرون، عامل انسجام فرهنگی و تقویت احساس تعلق ملی باشد (11).

از منظر تربیتی، هویت ملی مجموعه‌ای از باورها، ارزش‌ها و احساس تعلق به سرزمین، زبان و فرهنگ مشترک است که در فرآیندهای اجتماعی و آموزشی شکل می‌گیرد. نظام آموزشی به‌ویژه در مقطع متوسطه دوم، نقشی کلیدی در بازتولید و انتقال این هویت ایفا می‌کند (12). کتاب‌های درسی فارسی با گنجاندن بخش‌هایی از شاهنامه و معرفی شخصیت‌های آن، بستری فراهم می‌آورند تا دانش‌آموزان با میراث فرهنگی خود آشنا شوند و ارزش‌های بنیادین جامعه را درونی کنند. اگر این متون تنها در سطح روایت‌های قهرمانی باقی بمانند، تأثیرشان محدود خواهد بود؛ اما زمانی که بر ابعاد انسانی و اخلاقی شخصیت‌ها تأکید شود، می‌توانند الهام‌بخش نسل جوان و تقویت‌کننده هویت ملی آنان باشند (13). بر این اساس، پیوند میان شخصیت‌پردازی شاهنامه و هویت ملی دانش‌آموزان را می‌توان به‌عنوان یکی از مهم‌ترین ظرفیت‌های آموزش ادبیات فارسی ارزیابی کرد. شخصیت‌هایی

همچون سیاوش به‌عنوان نماد صداقت و پاکی، رستم به‌عنوان نماد شجاعت و کیخسرو به‌عنوان نماد عدالت، قابلیت آن را دارند که به‌صورت الگوهای هویتی در ذهن نوجوانان جای گیرند. بررسی نحوه‌ی بازنمایی این شخصیت‌ها در کتب فارسی متوسطه دوم، نشان خواهد داد که تا چه حد نظام آموزشی توانسته است از ظرفیت‌های شاهنامه در تقویت هویت ملی بهره‌گیرد و چگونه می‌توان این ارتباط را عمیق‌تر و اثربخش‌تر ساخت (14).

پیشینه پژوهش

تنها و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی به تأثیر شاهنامه خوانی بر پرخاشگری، مهارت اجتماعی و هویت ملی نوجوانان پرداختند. یافته‌های این مطالعه نشان داد که میانگین پرخاشگری دانش‌آموزان پس از برگزاری دوره شاهنامه‌خوانی به صورت معنی‌داری به میزان ۰/۸۲۷ کاهش یافته است. تحلیل توصیفی داده‌ها نشان می‌دهد که میانگین مهارت اجتماعی و هویت ملی به ترتیب به میزان ۰/۶۴۸ و ۰/۷۵۸ در سطح معنی‌داری ۰/۰۰۲ و ۰/۰۰۱ افزایش یافته است. نتیجه‌گیری: نتایج این مطالعه آماره Z بالاتر از ۱/۹۶ را برای هر یک از متغیرها نشان می‌دهد که تفاوت معنادار میانگین‌ها را قبل و بعد از دوره شاهنامه‌خوانی نشان می‌دهد. بر این اساس می‌توان بیان داشت که دوره‌های شاهنامه‌خوانی می‌تواند اثرات مثبتی در جنبه‌های روانشناختی کودکان بر جای گذارد (15).

ستوده و همکاران (۱۴۰۲) در پژوهشی به بررسی نقش شاهنامه در فرهنگ و هویت ملی پرداختند. نتایج این پژوهش نشان داد بی‌گمان شاهنامه فردوسی گران‌ترین و ارزشمندترین سند هویت ملی، فرهنگی و اجتماعی قوم ایرانی است. این اثر سترگ مجموعه باورها، اندیشه‌ها، اعتقادات و داشته‌هایی است که فردوسی از منابع مختلفی گردآوری کرده که دسترسی به آن‌ها امروزه بسیار دشوار و گاه ناممکن است. در پژوهش حاضر با استفاده از روش توصیفی تحلیلی به بررسی نقش شاهنامه در فرهنگ و هویت ملی پرداخته شده است. نتایج نشان می‌دهد که منابع فردوسی خود یکی از مهم

ترین اسناد هویت ساز است. این منابع بخشی به صورت شفاهی و بخشی به صورت مکتوب بوده است. منابع فردوسی یادگار بسیار کهن فرهنگ ایرانی است. توجه به خردورزی و دین دار، عدالت خواهی و دادگستری، وجوه مختلف قهرمانی و پهلوانی، پایداری، مرزهای جغرافیایی و... از دیگر مواردی هستند که در شاهنامه به نحو مطلوب و پربسامدی تجلی یافته است و در مجموع «هویت ایرانی» را پدید آورده است. علاوه بر این، زبان فارسی وام دار تلاش‌های فردوسی در بقا آن است، زبانی که محدوده و قلمرو کاربرد آن بسیار گسترده بوده و گسترده باقی مانده است (16).

داودی مقدم و یعقوبی (۱۴۰۳) در پژوهشی به جلوه‌های شاهنامه در ادبیات پایداری و هویت ملی افغانستان پرداختند. در این پژوهش به شیوه تحلیل محتوای مضمونی نشان داده می‌شود که شاعران و نویسندگان افغانستان چگونه از طریق الهام‌گیری از شاهنامه توانسته‌اند ارزش‌های ملی و اندیشه‌های پایداری خویش را حفظ کنند و رواج دهند. جامعه آماری این پژوهش، شعر معاصر افغانستان و شاعران حوزه پایداری ست. نتایج واکاوی در این آثار روایت می‌کند که تأثیرپذیری از شاهنامه به عنوان بنیانی فرهنگی، نه تنها به حفظ و تقویت هویت ملی و فرهنگی افغانستان کمک کرده، بلکه نقش بسزایی در تقویت ارزش‌های انسانی، اخلاقی و پایداری در برابر اشغال و ستمگری داشته است. روایت‌نگاری ملهم از مفاهیم قهرمانی شاهنامه و شاهنامه خوانی در فرهنگ افغانستان، بازگوکننده توجه مردم به طور عینی و عملی به شاهنامه است. تأمل در نمونه‌های شعری متعدد شاعران پایداری افغانستان، حاکی از تأثیر شخصیت‌ها، مکان‌ها، اسطوره‌ها و دیگر عناصر هویتی شاهنامه بر شعر آنان است و نشان می‌دهد که اسطوره‌های شاهنامه، در این آثار، به دلیل کنشگری و ایجاد روحیه حماسی و قهرمانی و باورمندی هویتی، زنده و پویا هستند (17).

مواد و روش‌ها

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر ماهیت و روش اجرا، توصیفی - تحلیلی است. از آنجا که بررسی شخصیت‌پردازی در شاهنامه و بازتاب آن در کتاب‌های فارسی متوسطه دوم نیازمند تحلیل محتوای متون ادبی و درسی است، روش اصلی تحقیق، تحلیل محتوای کیفی می‌باشد. در این رویکرد، ابتدا بخش‌های منتخب شاهنامه که در کتاب‌های درسی فارسی دوره متوسطه دوم گنجانده شده‌اند، شناسایی و استخراج می‌گردند. سپس با تکیه بر چارچوب‌های نظری مرتبط با شخصیت‌پردازی در متون حماسی، ابعاد مختلف شخصیت‌ها (ویژگی‌های فردی، اخلاقی، اجتماعی و هویتی) مورد تحلیل قرار می‌گیرند.

جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه کتاب‌های درسی فارسی دوره متوسطه دوم در سال تحصیلی جاری است و نمونه پژوهش همان بخش‌ها و درس‌هایی از کتاب‌هاست که به متون شاهنامه اختصاص یافته‌اند. برای گردآوری داده‌ها از روش کتابخانه‌ای و منابع مکتوب (شامل متن کامل شاهنامه و تفاسیر آن، کتاب‌های درسی فارسی، مقالات و پژوهش‌های پیشین) استفاده شده است. سپس داده‌های گردآوری شده بر اساس شاخص‌های شخصیت‌پردازی طبقه‌بندی و تحلیل می‌شوند تا میزان بازتاب ویژگی‌های هویت‌بخش شخصیت‌های شاهنامه در محتوای درسی مشخص گردد. به منظور افزایش اعتبار یافته‌ها، از اعتبارسنجی هم‌زمان با مراجعه به منابع علمی معتبر و نظر کارشناسان حوزه ادبیات فارسی و آموزش استفاده می‌شود. تحلیل نهایی نیز به شیوه توصیفی - تفسیری ارائه خواهد شد تا ضمن تبیین نحوه شخصیت‌پردازی در شاهنامه، تأثیر آن بر ارتقای هویت ملی دانش‌آموزان روشن گردد.

نتایج

جدول ۱ نشان می‌دهد که شخصیت‌های شاهنامه دارای ابعاد چندگانه فردی، اخلاقی و اجتماعی هستند و همین پیچیدگی، قدرت اثرگذاری آنان بر هویت ملی و تربیت اخلاقی دانش‌آموزان

را افزایش می‌دهد. به‌طور مثال، رستم نه‌تنها به‌عنوان قهرمان ملی و نماد شجاعت و مهارت‌های رزمی مطرح است، بلکه وفاداری او به وطن و خانواده نیز برجسته شده است. ضعف‌های او، مانند غرور و بی‌توجهی به آینده در ماجرای سهراب، نیز به‌عنوان عبرت اخلاقی قابل تحلیل است. این ترکیب از ویژگی‌های مثبت و منفی باعث می‌شود که دانش‌آموزان بتوانند با شخصیت رستم همذات‌پنداری کرده و ارزش شجاعت و ایثار را بیاموزند، در عین حال از پیامدهای غرور و شتاب‌زدگی آگاه شوند.

سیاوش، به‌عنوان شخصیت دیگری که در جدول بررسی شده، نماد پاکدامنی، صداقت و پابندی به عهد است. او در برابر بی‌عدالتی مظلوم واقع می‌شود و محبوبیتش میان مردم نشان‌دهنده اثرگذاری اخلاقیات در جایگاه اجتماعی است. ضعف‌های سیاوش، مانند ساده‌باوری و عدم مهارت در سیاست، بیانگر این نکته است که حتی شخصیت‌های اخلاقی و پاک نیز نیازمند خردورزی و تدبیر هستند. پیامد تربیتی این شخصیت برای دانش‌آموزان، تقویت وفاداری و حقیقت‌جویی و درک اهمیت تصمیم‌گیری هوشمندانه است.

کیخسرو به‌عنوان نمونه‌ای از پادشاهان دادگر، ترکیبی از عقلانیت، تدبیر و عدالت‌خواهی را نشان می‌دهد. جایگاه اجتماعی او به‌عنوان پادشاه محبوب و مورد احترام، الگویی روشن برای مسئولیت‌پذیری و عدالت‌طلبی ارائه می‌کند. چالش‌های او در مواجهه با دشمنان خارجی، ابعاد آموزشی مهمی برای دانش‌آموزان ایجاد می‌کند تا اهمیت خردورزی و تصمیم‌گیری استراتژیک در مدیریت بحران‌ها را بیاموزند.

سهراب، جوان و نیرومند، نماینده شور و نشاط جوانی است، اما اعتماد بیش از حد و ساده‌دلی او باعث مواجهه با مشکلات می‌شود. این ویژگی‌ها نشان می‌دهد که قدرت و توانایی فیزیکی بدون خرد و آگاهی کافی می‌تواند آسیب‌زا باشد. آموزش عبرت از ناآگاهی و اهمیت تدبیر، پیامد تربیتی اصلی این شخصیت برای دانش‌آموزان است. در مقابل، افراسیاب به‌عنوان نمونه منفی، ترکیبی از نیرنگ، سیاست‌ورزی و ظلم را نشان می‌دهد. جایگاه اجتماعی او به‌عنوان فرمانروایی ستمگر، بازتاب اثرات منفی قدرت بدون اخلاق است. افراسیاب می‌تواند نمونه‌ای آموزنده برای دانش‌آموزان باشد تا از ظلم و نیرنگ دوری کنند و اهمیت عدالت و انصاف را درک نمایند.

جدول ۱. ویژگی‌های شخصیت‌های منتخب شاهنامه

شخصیت	ویژگی‌های فردی	ویژگی‌های اخلاقی	ویژگی‌های اجتماعی	ضعف‌ها و چالش‌ها	پیامد تربیتی برای دانش‌آموزان
رستم	شجاعت، قدرت بدنی، مهارت در جنگ	وفاداری به ایران، تعهد به خانواده	جایگاه قهرمان ملی، مورد احترام جامعه	غرور، بی‌توجهی به آینده (ماجرای سهراب)	الگویی برای شجاعت و ایثار، عبرت از غرور و شتاب‌زدگی
سیاوش	جوانی، زیبایی، صبر	صداقت، پابندی به عهد، پاکدامنی	مظلومیت در برابر بی‌عدالتی، محبوبیت میان مردم	ساده‌باوری، عدم مهارت در سیاست	تقویت روحیه وفاداری و حقیقت‌جویی
کیخسرو	عقلانیت، تدبیر، دوراندیشی	عدالت‌خواهی، خردورزی	پادشاهی دادگر، محبوب در میان رعایا	چالش در برابر دشمنان خارجی	الگویی برای عدالت‌طلبی و خردگرایی
سهراب	قدرت جوانی، نیرومندی	اعتماد بیش از حد، ساده‌دلی	شور انقلابی در برابر نظام موجود	بی‌تجربگی، فقدان آگاهی از حقیقت	اهمیت تدبیر، آموزش عبرت از ناآگاهی
افراسیاب	نیرنگ، سیاست‌ورزی	بی‌وفایی، ظلم	فرمانروایی ستمگر	تمایل به جنگ‌طلبی	نمونه‌ی منفی برای دوری از بی‌عدالتی

جدول ۲ نشان می‌دهد که کتاب‌های فارسی دوره متوسطه دوم توجه ویژه‌ای به شخصیت‌ها و داستان‌های شاهنامه داشته‌اند، اما

میزان و نوع بازنمایی این متون در هر پایه متفاوت است. در پایه دهم، دو درس مرتبط با داستان «نبرد رستم و سهراب / مرگ

سهراب» ارائه شده است. این بازنمایی عمدتاً حماسی و تراژیک است و به بررسی پهلوانی و شجاعت رستم و سرنوشت تراژیک سهراب می‌پردازد. تأکید بر هویت ملی در این پایه، در سطح متوسط است؛ زیرا تمرکز بیشتر بر جنبه‌های داستانی و هیجان‌انگیز حماسه است و کمتر به تحلیل اخلاقی و هویتی شخصیت‌ها پرداخته می‌شود.

در پایه یازدهم، تنها یک درس مرتبط با شاهنامه وجود دارد که به داستان سیاوش اختصاص یافته است. این بازنمایی اخلاقی و عبرت‌آموز است و محور اصلی آن، پاکدامنی، صداقت و پابندی به عهد سیاوش است. در این سطح، تأکید بر هویت ملی زیاد است، زیرا ویژگی‌های اخلاقی و وفاداری به وطن به صورت مستقیم به دانش‌آموزان منتقل می‌شود و امکان همذات‌پنداری با شخصیت فراهم می‌شود. این نشان می‌دهد که در این پایه، کتب درسی تلاش دارند تا پیام‌های اخلاقی و هویتی شاهنامه را برجسته کنند.

در پایه دوازدهم نیز یک درس مرتبط با شاهنامه وجود دارد که به پادشاهی کیخسرو اختصاص یافته است. بازنمایی این شخصیت تاریخی، سیاسی و خردورزانه است و تأکید بر عدالت، تدبیر و خردورزی کیخسرو صورت گرفته است. میزان توجه به هویت ملی در این درس زیاد گزارش شده است، زیرا ویژگی‌های رهبری و مدیریت خردمندانه، علاوه بر جنبه‌های تاریخی، پیام‌های فرهنگی و هویتی را نیز به دانش‌آموزان منتقل می‌کند. به طور کلی، جدول ۲ نشان می‌دهد که کتب فارسی متوسطه دوم به طور تدریجی از جنبه‌های حماسی و داستانی به سمت اخلاقی و هویتی حرکت کرده‌اند. در پایه‌های پایین‌تر، تمرکز بیشتر بر جنبه‌های هیجان‌انگیز و داستانی است، در حالی که در پایه‌های بالاتر، ویژگی‌های اخلاقی، هویتی و خردورزانه شخصیت‌ها برجسته می‌شود. این روند نشان می‌دهد که فرآیند تقویت هویت ملی در دانش‌آموزان به صورت تدریجی و متناسب با رشد شناختی و عاطفی آنان طراحی شده است و شاهنامه به عنوان منبعی غنی برای این منظور به کار گرفته شده است.

جدول ۲. بازنمایی شاهنامه در کتاب‌های فارسی متوسطه دوم

پایه تحصیلی	تعداد درس‌های مرتبط با	نام درس / موضوع	شخصیت‌های اصلی	نوع (حماسی/اخلاقی/تاریخی)	بازنمایی	میزان تأکید بر هویت ملی
دهم	۲	نبرد رستم و سهراب / مرگ سهراب	رستم، سهراب	حماسی، تراژیک	متوسط	
یازدهم	۱	داستان سیاوش	سیاوش	اخلاقی، عبرت‌آموز	زیاد	
دوازدهم	۱	پادشاهی کیخسرو	کیخسرو	تاریخی، سیاسی، خردورزانه	زیاد	

جدول ۳ نشان می‌دهد که شاهنامه به عنوان یک منبع حماسی و تاریخی، ظرفیت بالایی در تقویت شاخص‌های هویت ملی دارد و بازتاب این شاخص‌ها در کتاب‌های فارسی متوسطه دوم تا حد زیادی مشاهده می‌شود. شاخص میهن‌دوستی که از طریق دفاع پهلوانان مانند رستم و گودرز از ایران در برابر توران نمود یافته، در کتاب‌های درسی برجسته شده و به دانش‌آموزان این پیام را منتقل می‌کند که تعلق خاطر به وطن و حفظ ارزش‌های ملی، امری

ضروری است. بازنمایی این شاخص در درس «رستم و سهراب» به ویژه جنبه‌ی داستانی و حماسی دارد و به ایجاد حس تعلق و وفاداری ملی در دانش‌آموزان کمک می‌کند. شاخص عدالت‌خواهی از طریق شخصیت کیخسرو و اقداماتش به عنوان پادشاه دادگر مطرح شده است. این ویژگی در کتاب‌های فارسی به خصوص در پایه دوازدهم پررنگ بوده و دانش‌آموزان با مشاهده رفتارهای عادلانه و خردمندانه کیخسرو، با مفهوم عدالت و اهمیت

آن در جامعه آشنا می‌شوند. چنین بازنمایی، علاوه بر آموزش ارزش‌های اخلاقی، موجب تقویت حس مسئولیت‌پذیری و احترام به حقوق دیگران در نسل جوان می‌شود. شاخص ایثار و وفاداری از طریق فداکاری سیاوش در برابر ظلم نمود یافته و در درس پایه یازدهم برجسته شده است. این بازنمایی، نقش مهمی در تقویت ارزش‌های اخلاقی مانند وفاداری، پابندی به عهد و ایثار برای دانش‌آموزان دارد و می‌تواند رفتارهای اخلاق‌محور آنان را در زندگی روزمره شکل دهد. شاخص مقاومت در برابر دشمن نیز از طریق جنگ‌های ایران و توران و شخصیت‌های رستم و طوس مطرح شده است. بازتاب این شاخص در پایه دهم به صورت متوسط گزارش شده است، اما با توجه به تمرکز داستان‌ها بر حماسه و نبرد، می‌تواند روحیه مقاومت و پایداری در برابر چالش‌ها را در دانش‌آموزان پرورش دهد. در مقابل، شاخص

خردورزی که از طریق تصمیمات سیاسی و تدبیر کیخسرو نمود یافته، در کتاب‌های فارسی کمتر پررنگ است. این موضوع نشان می‌دهد که جنبه‌های تحلیلی و عقلانی شخصیت‌ها هنوز به اندازه کافی در متون درسی مورد توجه قرار نگرفته‌اند و نیاز است در طراحی محتوای آموزشی، تمرکز بیشتری بر مهارت تفکر نقادانه و تحلیل مسائل اجتماعی و تاریخی دانش‌آموزان صورت گیرد. به طور کلی، تحلیل جدول ۳ نشان می‌دهد که شاخص‌های اصلی هویت ملی—میهن‌دوستی، عدالت‌خواهی، ایثار و وفاداری و مقاومت—در کتاب‌های فارسی به خوبی بازتاب یافته‌اند و پیامد تربیتی مثبتی بر دانش‌آموزان دارند. تنها شاخص خردورزی نیازمند توجه و تقویت بیشتر است تا دانش‌آموزان علاوه بر آشنایی با ارزش‌های اخلاقی و میهنی، توانایی تفکر انتقادی و تحلیل عمیق مسائل اجتماعی و تاریخی را نیز کسب کنند.

جدول ۳. شاخص‌های هویت ملی در شاهنامه و کتاب‌های فارسی

شاخص هویت ملی	نمود در شاهنامه	نمونه شخصیت/رویداد	بازتاب در کتاب‌های فارسی	تأثیر احتمالی بر دانش‌آموزان
میهن‌دوستی	دفاع پهلوانان از ایران در برابر توران	رستم، گودرز	برجسته در درس «رستم و سهراب»	افزایش تعلق خاطر به وطن
عدالت‌خواهی	پادشاهان دادگر	کیخسرو	پررنگ در درس دوازدهم	آموزش عدالت و انصاف
ایثار و وفاداری	فداکاری در برابر ظلم	سیاوش	پررنگ در درس یازدهم	تقویت ارزش ایثار و پابندی
مقاومت در برابر دشمن	جنگ‌های ایران و توران	رستم، طوس	متوسط در کتاب دهم	پرورش روحیه مقاومت
خردورزی	تصمیمات سیاسی و تدبیر	کیخسرو	کم‌تر پررنگ	اهمیت تفکر نقادانه

جدول ۴ نشان می‌دهد که تحلیل کیفی محتوای شاهنامه و بازتاب آن در کتاب‌های فارسی متوسطه دوم، ابعاد مختلف شخصیت‌پردازی، محتوای درسی، هویت ملی و اثرگذاری متون آموزشی را پوشش می‌دهد. در محور شخصیت‌پردازی، یافته‌ها حاکی از آن است که شخصیت‌ها چندبعدی معرفی شده‌اند و همزمان دارای ویژگی‌های فردی، اخلاقی و اجتماعی هستند. این ویژگی امکان الگوپذیری اخلاقی و حماسی را برای دانش‌آموزان فراهم می‌کند، زیرا آنان می‌توانند با شخصیت‌ها همذات‌پنداری کنند و ارزش‌های اخلاقی و میهنی را در زندگی خود بازتاب دهند. با این حال، محدودیت در توضیح ابعاد روان‌شناختی شخصیت‌ها

نشان می‌دهد که کتاب‌ها کمتر به تحلیل انگیزه‌ها، تضادهای درونی و رشد شخصیت‌ها پرداخته‌اند و نیاز به افزودن تحلیل‌های عمیق‌تر و جامع‌تر وجود دارد. در محور محتوای درسی، پژوهش نشان داد که گزینش متون هدفمند بوده و توجه به قهرمانان ملی در اولویت قرار گرفته است. این نکته موجب شده است که دانش‌آموزان با داستان‌ها و شخصیت‌های برجسته شاهنامه آشنا شوند و ارزش‌های اخلاقی و ملی را به صورت ملموس تجربه کنند. با این حال، کمبود تنوع شخصیت‌ها باعث شده است که برخی ابعاد شخصیتی و داستانی شاهنامه کمتر در کتاب‌های درسی دیده شود. پیشنهاد می‌شود شخصیت‌های کمتر شناخته‌شده و داستان‌های کوتاه حاوی

پیام‌های هویتی و اخلاقی نیز در کتاب‌ها گنجانده شوند تا دامنه آموزش گسترده‌تر شود. محور هویت ملی نشان می‌دهد که شاخص‌های میهن‌دوستی و عدالت در کتاب‌های فارسی پررنگ هستند و ارتباط مؤثر با نسل جوان برقرار می‌کنند. این شاخص‌ها به دانش‌آموزان کمک می‌کنند تا تعلق خاطر به وطن و درک اهمیت عدالت را بیاموزند. با این حال، کم‌توجهی به خردورزی و اخلاق اجتماعی نشان می‌دهد که برخی ابعاد تحلیلی و تفکر انتقادی هنوز در محتوای آموزشی ضعیف است. برای تقویت هویت ملی به صورت کامل، لازم است محتوای تحلیلی و فعالیت‌های آموزشی

مرتبط با تصمیم‌گیری، تدبیر و حل مسئله نیز بیشتر مورد توجه قرار گیرد. در محور اثرگذاری، متون انتخابی توانسته‌اند انگیزه فرهنگی دانش‌آموزان را افزایش دهند و آنان را با میراث ادبی و تاریخی ایران آشنا کنند. با این حال، خطر سطحی‌خوانی متون وجود دارد؛ یعنی دانش‌آموزان ممکن است تنها روایت داستان‌ها را دنبال کنند و پیام‌های اخلاقی و هویتی را کمتر درک کنند. ارائه کارگاه‌های آموزشی مکمل، فعالیت‌های گروهی و بحث‌های تحلیلی می‌تواند این ضعف را جبران کرده و اثرگذاری آموزشی را افزایش دهد.

جدول ۴. محتوای کیفی بر اساس یافته‌های پژوهش

محور	یافته‌ها	نقاط قوت	کاستی‌ها	پیشنهاد
شخصیت‌پروری	شخصیت‌ها چندبعدی معرفی شده‌اند	امکان الگوپذیری اخلاقی و حماسی	محدودیت در توضیح روان‌شناختی شخصیت‌ها	افزودن تحلیل‌های عمیق‌تر به کتاب‌ها
محتوای درسی	گزینش متون هدفمند بوده است	توجه به قهرمانان ملی	کمبود تنوع شخصیت‌ها	گنجانیدن شخصیت‌های کمتر شناخته‌شده
هویت ملی	شاخص‌های عدالت و میهن‌دوستی پررنگ‌اند	ارتباط مؤثر با نسل جوان	کم‌توجهی به خردورزی و اخلاق اجتماعی	تقویت محتوای تحلیلی
اثرگذاری	متون انتخابی تأثیرگذارند	افزایش انگیزه فرهنگی دانش‌آموزان	خطر سطحی‌خوانی متون	ارائه کارگاه‌های آموزشی مکمل

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی شخصیت‌پردازی در شاهنامه و تأثیر آن بر هویت ملی دانش‌آموزان در کتاب‌های فارسی متوسطه دوم انجام شد. تحلیل محتوای کیفی نشان داد که شخصیت‌های شاهنامه دارای ابعاد چندگانه فردی، اخلاقی، اجتماعی و هویتی هستند و هر یک می‌تواند به شکل مستقیم یا غیرمستقیم پیام‌های تربیتی و هویتی را به دانش‌آموزان منتقل کند. برای نمونه، رستم نماد شجاعت و وفاداری به میهن و خانواده است و ضعف‌های او همچون غرور و بی‌توجهی به آینده، فرصت مناسبی برای آموزش درس عبرت و مدیریت رفتار به دانش‌آموزان ایجاد می‌کند. سیاوش، با ویژگی‌های اخلاقی و وفاداری خود، علاوه بر همذات‌پنداری نوجوانان با قهرمان، باعث تقویت روحیه وفاداری،

صداقت و پابندی به عهد می‌شود. کیخسرو با خرد، عدالت‌طلبی و دوراندیشی خود، نمونه‌ای از رهبری خردمندانه و عدالت‌محور ارائه می‌دهد که می‌تواند دانش‌آموزان را به تفکر انتقادی و تحلیل مسائل اجتماعی و تاریخی ترغیب کند. تحلیل بازنمایی شاهنامه در کتاب‌های فارسی متوسطه دوم نشان داد که نوع و میزان بازتاب شخصیت‌ها در هر پایه متفاوت است. در پایه دهم، داستان «نبرد رستم و سهراب» با تمرکز بر جنبه‌های حماسی و تراژیک ارائه شده و تأکید بر هویت ملی در سطح متوسط است. در پایه یازدهم، داستان سیاوش به‌صورت اخلاقی و عبرت‌آموز بازنمایی شده و تأکید بر هویت ملی بالا است. پایه دوازدهم نیز با ارائه داستان پادشاهی کیخسرو، تمرکز خود را بر ابعاد تاریخی، سیاسی و خردورزانه شخصیت‌ها قرار داده و به

تقویت هویت ملی دانش‌آموزان می‌پردازد. این روند نشان‌دهنده یک سیاست تدریجی در برنامه‌های آموزشی است که از جنبه‌های حماسی و داستانی به سمت اخلاقی و هویتی حرکت می‌کند و با رشد شناختی و عاطفی دانش‌آموزان هم‌راستا است.

بررسی شاخص‌های هویت ملی در شاهنامه و بازتاب آن‌ها در کتاب‌های فارسی نشان می‌دهد که شاخص‌هایی مانند میهن‌دوستی، عدالت‌خواهی، ایثار و وفاداری و مقاومت در برابر دشمن در کتب درسی پررنگ هستند و پیامد تربیتی مثبت دارند. دانش‌آموزان با مطالعه این متون با ارزش‌های اخلاقی و میهنی آشنا می‌شوند و حس تعلق به وطن، عدالت‌خواهی و وفاداری را در خود تقویت می‌کنند. با این حال، شاخص خردورزی و تدبیر سیاسی هنوز در کتاب‌ها کمتر پررنگ شده است که نیازمند توجه بیشتر برای توسعه مهارت‌های تفکر انتقادی، تحلیل مسئله و تصمیم‌گیری درست در نسل جوان است.

تحلیل محتوای کیفی نشان داد که کتاب‌های فارسی با انتخاب متون هدفمند و توجه به قهرمانان ملی، اثرگذاری قابل توجهی بر دانش‌آموزان دارند. با این حال، محدودیت‌هایی مانند سطحی‌خوانی متون، کمبود تحلیل روان‌شناختی شخصیت‌ها و تنوع ناکافی شخصیت‌ها وجود دارد. برای رفع این کاستی‌ها across generations. Characterization lies at the heart of this monumental work, where heroes and monarchs embody a spectrum of human virtues and flaws, offering readers multidimensional figures who elicit emotional engagement and moral reflection (2). These characters—such as Rostam, Siavash, Kay Khosrow, and Sohrab—serve as cultural archetypes whose stories reflect the enduring struggles between loyalty and betrayal, justice and tyranny, wisdom and impulse (3).

پیشنهاد می‌شود که معلمان و برنامه‌ریزان درسی، تحلیل‌های عمیق‌تر شخصیت‌ها، فعالیت‌های مکمل آموزشی، کارگاه‌های گروهی و فعالیت‌های تحلیلی را در برنامه‌های درسی لحاظ کنند تا پیام‌های هویتی و اخلاقی شاهنامه بهتر منتقل شود.

به طور کلی، یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که شخصیت‌پردازی شاهنامه و بازنمایی آن در کتاب‌های فارسی متوسطه دوم، ظرفیت بالایی برای تقویت هویت ملی دانش‌آموزان دارد. شخصیت‌های شاهنامه با ویژگی‌های مثبت و ضعف‌های انسانی خود، فرصت مناسبی برای آموزش ارزش‌های اخلاقی، میهنی و هویتی فراهم می‌کنند و همزمان باعث تقویت انگیزه فرهنگی، تعلق به میراث ملی و رشد شناختی دانش‌آموزان می‌شوند. این پژوهش تأکید دارد که ادبیات حماسی و کلاسیک، به ویژه شاهنامه، می‌تواند ابزار مؤثری در نظام آموزشی برای پرورش هویت ملی و تربیت اخلاقی نسل جوان باشد، مشروط بر اینکه بازنمایی شخصیت‌ها و پیام‌ها به شکل تحلیل‌شده و چندبعدی در کتاب‌های درسی ارائه شود.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Shahnameh, authored by Ferdowsi, stands as a cornerstone of Persian epic literature, encapsulating centuries of cultural values, heroic ideals, and collective memory that have profoundly shaped Iranian national identity (1). As one of the most enduring and influential works in Persian literary heritage, the *Shahnameh* not only narrates myths, legends, and historical chronicles of ancient Iran but also embeds the ethical and sociocultural codes that have anchored Iranian identity

In contemporary contexts, particularly amid accelerating sociocultural changes driven by globalization and media, younger generations increasingly confront fragmented or shifting identity paradigms (4). This underscores the necessity of drawing upon authentic cultural sources like the *Shahnameh* to strengthen cultural continuity and national cohesion. Educational systems, and especially upper secondary Persian textbooks, play a pivotal role in this process as formal vehicles for transmitting cultural heritage, linguistic competence, and ethical frameworks (5). By embedding *Shahnameh* narratives within their curricula, these textbooks can provide students not only with linguistic and literary knowledge but also with formative values such as patriotism, sacrifice, justice-seeking, resistance to oppression, and cultural pride.

The characters of the *Shahnameh*—Rostam as the embodiment of courage and loyalty, Siavash as the symbol of purity and devotion, and Kay Khosrow as the paragon of justice and wisdom—offer potent identity models for adolescents navigating their own moral and social development (6). Investigating how these figures are portrayed and how their attributes are emphasized or diminished in textbooks is thus both a cultural and scholarly necessity. Such analysis reveals to what extent the educational system harnesses the *Shahnameh*'s potential for fostering national identity and which gaps or opportunities exist in this endeavor (7). Given that characterization forms the nexus between

narrative structure and cultural meaning, analyzing its educational deployment enables a deeper understanding of how literature can function as a tool of cultural transmission and identity formation.

From a theoretical perspective, characterization is a core narrative component that encompasses the psychological, ethical, and social dimensions of fictional figures, shaping their resonance with audiences (8). In classical Persian literature, these figures often appear as mytho-heroic archetypes, and Ferdowsi's mastery lies in humanizing them—imbuing superhuman heroes with human emotions, doubts, and ethical dilemmas (9). This multidimensionality facilitates moral identification among readers, especially younger audiences, and fosters the internalization of cultural values. The *Shahnameh* thereby transcends the literary realm to serve as a symbolic foundation of Iranian identity, having historically unified linguistic, cultural, and historical continuity (10). National identity itself comprises shared beliefs, values, and attachment to one's homeland, language, and heritage—constructs that are socially cultivated through institutions like education (12). Textbooks, when presenting *Shahnameh* episodes merely as adventurous tales, risk superficial engagement; however, when they emphasize humanistic and ethical aspects, they can inspire youth and reinforce their cultural belonging (13).

Empirical evidence also supports the educational impact of *Shahnameh* instruction. For instance, reading sessions of *Shahnameh* have been shown to reduce aggression while enhancing social skills and national identity among adolescents (15). Other studies highlight the *Shahnameh* as a foundational source of Iranian cultural and national identity, preserving collective beliefs, moral ideals, and linguistic heritage across centuries (16). Its influence even extends beyond Iran, shaping Afghan resistance literature and cultural identity through its heroic archetypes and values of ethical perseverance and patriotism (17). Against this backdrop, the present study sought to analyze the characterization of *Shahnameh* figures and its reflection in upper secondary Persian textbooks, aiming to clarify their role in fostering students' national identity (14).

Methods and Materials

This study employed a descriptive–analytical qualitative design to examine how characters from the *Shahnameh* are portrayed and how their traits are integrated into upper secondary Persian textbooks. The corpus consisted of all Persian textbooks for grades ten through twelve currently in use, and the selected sample comprised those lessons explicitly containing excerpts from the *Shahnameh*. Using a qualitative content analysis approach, the study first identified these excerpts and then analyzed the featured characters based on a theoretical framework of characterization that included individual, ethical, social, and

identity-related dimensions. Data were gathered from textual sources including the complete *Shahnameh*, its commentaries, Persian textbooks, and prior scholarly studies. The data were then coded according to pre-defined characterization indicators to assess how strongly the characters' identity-forming features were represented in the textbooks. To ensure validity, the analysis was triangulated with input from experts in Persian literature and education. The results were synthesized descriptively and interpretively to elucidate how characterization in the *Shahnameh* contributes to students' national identity development.

Findings

The content analysis revealed that the *Shahnameh* characters portrayed in the textbooks possess multidimensional profiles encompassing individual, ethical, and social attributes, which enhance their potential influence on students' national identity formation. Rostam is presented not only as a national hero exemplifying bravery and martial prowess but also as deeply loyal to his homeland and family. His flaws—such as pride and short-sightedness in the episode of Sohrab—offer moral cautionary lessons, enabling students to admire his courage and self-sacrifice while recognizing the perils of arrogance. Siavash emerges as a symbol of purity, honesty, and steadfastness to promises, whose unjust persecution highlights the moral power of integrity and loyalty. His naiveté and political inexperience, however,

underscore the need for prudence alongside virtue, teaching students the importance of wise decision-making. Kay Khosrow embodies rationality, strategic foresight, and justice, standing as a model of responsible and ethical leadership; his struggles with external enemies underscore the value of critical thinking and crisis management. Sohrab, characterized by youthful vigor and strength, exemplifies how overconfidence and naivety can lead to tragedy, warning students of the need to pair ability with wisdom. Conversely, Afrasiab exemplifies cunning, cruelty, and unjust rule, serving as a negative model that teaches students to reject tyranny and value justice.

The textbooks' portrayal of *Shahnameh* stories varies by grade. In grade ten, two lessons—"Rostam and Sohrab" and "The Death of Sohrab"—depict events primarily in epic and tragic tones, emphasizing heroism but offering limited moral or identity analysis. In grade eleven, one lesson focuses on Siavash's story, foregrounding moral and didactic aspects such as chastity, honesty, and fidelity, thereby strongly fostering national identity values. In grade twelve, one lesson centers on Kay Khosrow's reign, presented in a rational-political framework that emphasizes justice and wisdom, strongly reinforcing identity-oriented leadership ideals. Overall, the curriculum shows a progression: lower grades emphasize the dramatic and heroic aspects, while upper grades increasingly stress ethical, identity-based, and rational dimensions.

The analysis of national identity indicators showed that patriotism, justice-seeking, self-sacrifice, loyalty, and resistance are prominently reflected, while rationality receives less attention. Patriotism, seen in the defense of Iran by heroes like Rostam and Gudarz, is especially highlighted in grade ten's "Rostam and Sohrab," fostering loyalty to homeland. Justice-seeking, exemplified by Kay Khosrow, is strongly reflected in grade twelve's content, promoting fairness and civic responsibility. Self-sacrifice and loyalty, embodied by Siavash, are emphasized in grade eleven, cultivating commitment and moral responsibility in students. Resistance against enemies appears moderately in grade ten, promoting perseverance, while rationality, though inherent in Kay Khosrow's character, is underrepresented, suggesting a need for more analytical and critical thinking content. Additionally, the qualitative synthesis identified strengths (clear ethical and heroic modeling, cultural motivation) and weaknesses (lack of psychological depth, limited diversity of characters, risk of superficial reading). Suggested improvements include incorporating lesser-known *Shahnameh* characters, emphasizing psychological analysis, and providing supplementary educational activities to deepen students' engagement and critical reflection.

Discussion and Conclusion

This study demonstrated that the characterization of *Shahnameh* figures, as presented in upper secondary Persian

textbooks, holds substantial potential for strengthening students' national identity. The multidimensional traits of these characters—integrating personal virtues, ethical principles, and social responsibilities—allow students to emotionally identify with them and internalize their values. Rostam's courage and loyalty alongside his tragic flaws teach both heroism and humility; Siavash's integrity and victimhood inspire fidelity and moral steadfastness; and Kay Khosrow's rational and just leadership encourages critical thinking and ethical governance. The textbooks' treatment of these figures reflects a deliberate curricular progression: grade ten emphasizes epic heroism, grade eleven highlights moral integrity, and grade twelve stresses rational-ethical leadership. This scaffolded approach aligns with students' cognitive and emotional development, gradually shifting from narrative excitement toward ethical and identity formation.

Furthermore, the findings indicate that national identity indicators—patriotism, justice-seeking, self-sacrifice, loyalty, and resistance—are effectively conveyed, fostering students' sense of belonging, responsibility, and cultural pride. However, the relative neglect of rationality and critical analysis suggests a gap in promoting students' higher-order thinking about sociopolitical issues. Addressing this gap could enhance the textbooks' capacity to cultivate not only emotional attachment to heritage but also analytical engagement with its meanings.

While the textbooks successfully leverage *Shahnameh's* epic and moral appeal, they risk superficial reading if they focus solely on plot. Expanding psychological characterization, diversifying included figures, and integrating interactive pedagogical activities (such as group discussions and thematic workshops) could mitigate this risk and enrich students' interpretive skills.

In conclusion, the study affirms that *Shahnameh* characterization—when presented in a multidimensional, analytically framed way—can serve as a powerful educational tool for fostering national identity, ethical formation, and cultural motivation among students. By balancing its heroic allure with critical, ethical, and psychological depth, Persian textbooks can transform these classical narratives into dynamic instruments for shaping informed, culturally rooted, and morally responsible future citizens.

References

1. Alimoradi M. The Role of Literary Texts in Strengthening Children's Identity: A New Approach in Educational Training. *A New Approach to Children's Education*. 2025;7(3):e227570.
2. Nematollahi A. A Rereading of the Character of Tus from a Freudian Perspective (A Freudian Reading of the Character of Tus in the *Shahnameh*). *Bi-quarterly Journal of Contemporary Persian Fiction Criticism*. 2021;7(2):123-32.
3. Masoumipour F, Farrokhfar F. An Analysis of Characterization Features in the Illustrations of the *Shahnameh* of Tahmasp. *Negareh*. 2021;16(57):45-61.
4. Yari S, Qaraei F. A Comparative Study of the Epic Characters 'Karne' and 'Sohrab' in the Mahabharata and Ferdowsi's *Shahnameh*. *Comparative Religions and Mysticism Studies*. 2024;8(2):53-78.

5. Edalat Kashi F, Ja'farieh M. A Narrative and Psychological Analysis of Six Characters from the Heroic Period of the Shahnameh. *Pahlavani Literature*. 2023;1(1):31-46.
6. Kalhori K, Hashemian L. An Examination of the Components of Hope in the Two Characters Gev and Kamous-e Kashani from Ferdowsi's Shahnameh Based on Snyder's Theory. *Iranian Studies Journal*. 2024;23(45):277-97.
7. Ghadiani M, editor A Study of the Character of Seductive Women in Ferdowsi's Shahnameh and Their Similarity to Femme Fatales in Film Noir. *International Conference on Language, Literature, History, and Civilization*; 2020.
8. Zaheri Abdovand E, Safari J. The Regressive Journey of the Characters Salm, Tur, and Rostam in the Shahnameh Based on McKee's Principle of Opposition. *Interdisciplinary Research on Persian Language and Literature*. 2022;1(1):237-55.
9. Bakhtiari M, Nikmanesh M, Faghih Malek Marzban N. Testimonialism in the Shahnameh. *Kohannameh Adab-e Parsi (Ancient Journal of Persian Literature)*. 2022;13(1):87-122.
10. Khaledi H, Elhami S, editors. An Examination of Manifestations of Fear in Ferdowsi's Shahnameh. *International Conference on Language, Literature, History, and Civilization*; 2021.
11. Ali Beigi Sarahali V, Ramezani A. A Psychological Critique of Women in the Shahnameh Based on Jung's Theory (Focusing on the Characters of Gordafarid, Katayoun, and Tahmineh). *Persian Language and Literature (Former Journal of the Faculty of Literature, University of Tabriz)*. 2021;74(244):186-216.
12. Ranjah A, Khorrami M, Khasi M, Hamidi A, editors. The Role of Academic Counseling in Promoting Student Personality. *International Conference on Management Research, Education, and Training in Education*; 2023.
13. Qobadi Farzan MH, Qobadi Farzan F, editors. The Influence of Teachers and Parents in Creating and Shaping Students' Desirable Personalities and Their Adaptation to Society in the Elementary School Period. *National Conference on Management, Psychology, and Behavioral Sciences*; 2022.
14. Amiri Farzad M, Mohammadi Mirazizi MR, Qobadi A. A Study of the Relationship Between Social Maturity, Academic Engagement, and Personality Traits in First and Second-Level High School Students. *Journal of Research and Innovation in Education and Development*. 2024;4(1):185-203.
15. Tanha Z, Momeni Mofrad M, Nasiri Zadeh M. The Effect of Shahnameh Reading on Aggression, Social Skills, and National Identity of Adolescents. *Psychological Studies of Adolescents and Youth*. 2021;2(2):70-7.
16. Sotoudeh A, Moradi S, Namdari G, editors. A Study of the Role of the Shahnameh in Culture and National Identity. *International Conference on Language, Literature, History, and Civilization*; 2023.
17. Davoudi Moghadam F, Yaqubi MA. Manifestations of the Shahnameh in the Literature of Resistance and National Identity of Afghanistan. *Literature of Resistance*. 2024;16(30):167-205.